

ELŻBIETA POLUS-SZENIAWSKA

OCENA WARUNKÓW ZDROWOTNYCH W DOMACH DZIECKA
W POLSCE

ASSESSMENT OF HEALTH CONDITIONS IN ORPHANAGES IN POLAND

Samodzielną Pracownia Higieny Szkolnej, Państwowy Zakład Higieny
00-791 Warszawa, ul. Chocimska 24
Kierownik: dr n. przyr. E. Polus-Szeniawska

Dokonana ocena warunków zdrowotnych we wszystkich domach dziecka w kraju wykazała konieczność prowadzenia działań zmierzających do eliminowania nieprawidłowości w domach, których stan sanitarno-techniczny budzi zastrzeżenia.

Definicja zawarta w Roczniku Statystycznym podaje, że domy dziecka to placówki dla dzieci i młodzieży pozbawionych trwale lub okresowo opieki rodzicielskiej, zastępujące rodzinę, zapewniające opiekę i wychowanie oraz odpowiednie do potrzeb warunki rozwoju i przygotowujące do samodzielnego życia [2].

Zachodzące zmiany związane z transformacją społeczno-gospodarczą kraju uzasadniają potrzebę prowadzenia badań, mających na celu sprawdzenie, jak dalece zmiany wpływają na warunki zdrowotne, w jakich żyją wychowankowie domów dziecka. W związku z tym dokonano oceny sanitarno-higienicznej wszystkich domów dziecka w kraju.

MATERIAŁ I METODYKA

Przedmiotem badań, w roku 1995, były wszystkie domy dziecka, pozostające w ewidencji stacji sanitarno-epidemiologicznych w kraju. Z ogólnej liczby 327 placówek – 304 (93%) są domami państwowymi, 20 (6%) prowadzi kościół, a 3 domy (1%) fundacje.

Dla oceny warunków zdrowotnych w domach dziecka opracowano ankietę, która pozwoliła na zarejestrowanie istniejących niezgodności z wymogami higienicznymi, jak i nieprawidłowości sanitarno-technicznych [1, 3].

W realizacji badań wzięli udział pracownicy pionu higieny dzieci i młodzieży stacji sanitarno-epidemiologicznych, mający pod nadzorem domy dziecka zlokalizowane na terenie swego działania.

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

W roku 1995 we wszystkich domach dziecka przebywało 8.839 chłopców i 7.632 dziewcząt, razem 16.471 wychowanków, z których 4.629 dzieci (28% ogółu) mieszkało w 98 domach zlokalizowanych na wsiach, 7.565 dzieci (46%) w 146 domach znajdujących się w mniejszych miastach i miasteczkach oraz 4.277 dzieci (26%) w 83 domach

dziecka w miastach wojewódzkich. W domach prowadzonych przez państwo przebywało 15.373 wychowanków (93%), przez kościół – 993 (6%), a przez fundacje – 105 dzieci (1%).

W ocenie warunków zdrowotnych w domach dziecka zwrócono uwagę na rodzaj budynku, w którym mieści się placówka. Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można bowiem z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że najlepsze warunki stwarzane są zazwyczaj w budynkach zbudowanych specjalnie na placówki opiekuńczo-wychowawcze, a najgorsze w budynkach, co prawda adaptowanych, ale nie w pełni przystosowanych do potrzeb domu dziecka.

Z zebranych danych wynika, że jedynie 17% placówek (55 domów dziecka) mieści się w budynkach specjalnie zbudowanych w tym celu, 58% placówek (189 domów) w budynkach zaadaptowanych, a aż 25% (83 domy) w obiektach, które adaptowano, lecz nie w pełni przystosowano do potrzeb placówki opiekuńczej.

Większość placówek mieści się w bardzo starych obiektach zbudowanych przed 1939 rokiem. W tak starych budynkach zlokalizowanych jest 207 domów dziecka (68%) prowadzonych przez państwo, 17 placówek (3%) prowadzonych przez kościół oraz 2 spośród 3 domów prowadzonych przez fundacje. Pozostałe domy dziecka mieszczą się w budynkach nowszych, zbudowanych po wojnie. W budynkach wzniesionych w latach 1945–70 znajdują się 52 placówki (17%) prowadzone przez państwo, a w budynkach zbudowanych w ostatnim 25-leciu, w latach 1971–95 mieści się 45 placówek (15%) prowadzonych przez państwo, 3 domy (17%) prowadzone przez kościół i jeden dom prowadzony przez fundacje.

Ogólne biorąc, 226 domów dziecka (69%) mieści się w budynkach wzniesionych przed wojną, 52 placówki (16%) w budynkach zbudowanych w latach 1945–70, a jedynie 49 (15%) w budynkach zbudowanych w ostatnim 25-leciu (w latach 1971–95).

O długoletniej eksploatacji budynków świadczą informacje zebrane w tabeli I podające lata, w których zorganizowano placówkę opiekuńczo-wychowawczą w danym obiekcie.

Tabela I. Placówki opiekuńczo-wychowawcze mieszczące się w danych budynkach od określonego czasu (liczby bezwzględne).
The orphanages placed in three kinds of the buildings since definite time (shown in absolute values).

Organ prowadzący placówkę	Lata, w których zorganizowano placówkę							Razem
	do 1945	1945–50	1951–60	1961–70	1971–80	1981–90	1991–95	
Państwo	11	76	56	44	46	36	35	304
Kościół	9	6	1	–	1	–	3	20
Fundacje	–	–	–	–	–	1	2	3
Razem	20	82	57	44	47	37	40	327
Odsetki	6	25	18	14	14	11	12	100

Większą uwagę poświęcono domom dziecka zajmującym określone budynki od dziesiątków lat. I tak na przykład spośród 20 placówek (6% ogółu zbadanych), znajdujących się w danym budynku od czasu sprzed II wojny światowej, 3 placówki (dwie prowadzone przez kościół, a jedna przez państwo) zorganizowano w danym obiekcie w latach 1892, 1893, 1898, a 5 domów dziecka (cztery prowadzone przez kościół, a jeden przez państwo) w latach 1902, 1904, 1905, 1911 i 1912. 10 placówek opiekuńczo-wychowawczych (sześć prowadzonych przez kościół i cztery przez państwo) zajmuje budynki nieprzerwanie od lat dwudziestych, 2 domy dziecka prowadzone przez państwo od lat trzydziestych.

Nic dziwnego, że tak długa eksploatacja budynków wymaga prowadzenia zarówno remontów kapitalnych, jak i bieżących. Z zebranych danych wynika, że remontami kapitalnymi objęto 215 placówek (66% ogółu), z tego w ostatnim dziesięcioleciu, w latach 1985–95, 156 domów dziecka (73%). W 59 placówkach (27%) przeprowadzono remont kapitalny przed rokiem 1984.

Znacznie częściej prowadzone są remonty częściowe, bieżące. Wykonano je w 274 placówkach czyli 84% ogółu domów, przy czym najwięcej remontów bieżących, bo w 133 placówkach (49%) przeprowadzono w roku 1995. W latach 1993–94 objęto remontem bieżącym 89 placówek (32%), w latach 1990–92, 28 domów (10%), a przed rokiem 1989 przeprowadzono remont bieżący w 24 placówkach (9%). Niepokoją jednak dane, z których jednoznacznie wynika, że w ostatnim dziesięcioleciu w 53 placówkach – 16% ogółu domów dziecka – nie prowadzono w ogóle remontów bieżących.

Przeprowadzone remonty kapitalne, jak i bieżące poprawiły stan techniczny budynków, ale nadal 171 placówek opiekuńczo-wychowawczych (52%) spośród ocenianych 327, mieści się w budynkach wymagających niezwłocznie remontu kapitalnego, nie mówiąc o remontach częściowych, bieżących. Potwierdzają to zebrane w tabeli II dane o notowanych nieprawidłowościach i usterkach technicznych w poszczególnych domach (tabela II).

Jak bowiem wynika z danych zebranych w tabeli, niektóre placówki mieszczą się w budynkach zawilgoconych, przy czym część z nich zlokalizowana jest na działkach podmokłych.

Remontów wymagają elewacje budynków, ściany wewnątrz obiektów, jak i podłogi. W licznych domach dziecka, obserwuje się ubytki w tynku ścian, ubytki w kafelkowaniu, ściany są brudne i wymagają malowania, podłogi są zniszczone ze szparami, wyrzużone, naderwane jest linoleum, a także są zniszczone posadzki.

Wszystkie domy dziecka w Polsce są zaopatrzone w instalacje wodne, a także są skanalizowane. Jednak w 11 domach (3%) instalacja wodna jest w tak złym stanie technicznym, że konieczna jest jej wymiana. W 18 domach dziecka (5%) jakość wody budzi zastrzeżenia natury chemicznej, a aż w 48 domach (15%) woda jest zdatna do picia dopiero po przegotowaniu.

Nieco lepiej przedstawia się stan techniczny kanalizacji. Jest ona niesprawna i wymaga remontu jedynie w 2 domach (1%). Częściej, bo w 16 domach dziecka (5%) notowany jest zły stan techniczny „oczek ustępowych”, a w 7 domach (2%) niektóre muszle klozetowe są niesprawne. W 58 domach dziecka (18%) ustępy i pisuary nie są dostosowane do wysokości ciała korzystających z nich wychowanków. W 19 placówkach

Tabela II. Zarejestrowane nieprawidłowości sanitarno-techniczne w domach dziecka (liczby bezwzględne i odsetki)
Sanitary technical faults in orphanages (shown in absolute numbers and in percentage)

Badana cecha	Liczba placówek, w których cecha występuje	
	liczby bezwzględne	odsetki (327=100%)
Budynek zawilgocony	94	29
Działka podmokła	10	6
Ubytki w tynku ścian	119	36
Ściany brudne, wymagają malowania	27	8
Ubytki w kafelkowaniu	90	28
Podłogi zniszczone, ze szparami	84	26
Podłogi wybrzuszone	31	10
Naderwane linoleum	78	24
Zniszczone posadzki	70	21

(6%) zespoły sanitarne są pozbawione wentylacji grawitacyjnej, a w 2 domach (1%), zlokalizowanych na wsi, nieogrzane.

Oprócz rejestrowanych usterek i braków natury technicznej, w kilku domach dziecka zastrzeżenia budzi czystość sanitariatów. Brudne są umywalki i ubikacje w 5 domach (1,5%) a natryski w 8 placówkach (2%). W 29 placówkach (9%) brakuje hermetycznych pojemników w sanitariatach, w 14 domach (4%) koszy na śmieci, w 28 domach (9%) istniejące kosze są zniszczone, a w 15 (5%) zarzewiała.

W ocenie sanitarnej domów dziecka zainteresowano się także warunkami pracy w pralniach istniejących w 308 placówkach (94%), w których, jak wykazały badania, przestrzeganie warunków bezpiecznej pracy budzi sporo zastrzeżeń. W 138 pralniach (45%) bowiem nie jest zachowana jednokierunkowość, co może powodować zwiększenie liczby wypadków przy pracy. Pralnie w 50 domach dziecka (16%) są niedostatecznie wyposażone, w 76 (25%) z nich brakuje wentylacji mechanicznej, co między innymi jest przyczyną zawilgocenia pralni w 70 domach dziecka (23%). Na podstawie podanych informacji, można więc sądzić, że nie we wszystkich placówkach, kierownictwo przywiązuje dostatecznie dużo uwagi, jak i nie podejmuje skutecznych działań dla ułatwienia pracy osobom pracującym w pralni.

W trakcie dokonywania oceny sanitarno-higienicznej zwrócono także uwagę na zagospodarowanie i czystość działki, na której znajduje się dom dziecka, rejestrując niedociągnięcia i braki w jej zagospodarowaniu (tabela III).

Z danych zebranych w tabeli III wynika, że nie wszystkie domy są ogrodzone, a istniejące ogrodzenie bywa niekiedy zniszczone. W niektórych wypadkach teren, na którym znajduje się dom dziecka, nie zawsze jest dostatecznie oświetlony i odpowiednio zadrzewiony. Niekiedy ma nierówną powierzchnię, a bywa, że są także niezabezpieczone otwory i studzienki, co grozić może wypadkiem.

Tabela III. Nieprawidłowości w zagospodarowaniu działki na której zlokalizowano dom dziecka (liczby bezwzględne i odsetki)
 Improper management of building lot where orphanage is localized (shown in absolute numbers and percentage)

Badana cecha	Liczba placówek, w których cecha występuje	
	liczby bezwzględne	odsetki (327=100%)
Placówka nieogrodzona	11	3
Ogrodzenie zniszczone	41	13
Teren niedostatecznie oświetlony	26	8
Teren niedostatecznie zadrzewiony	35	11
Niezabezpieczone otwory, studzienki	3	1
Brak wydzielonego podwórza gospodarczego	75	23
Stan techniczny, lokalizacja śmietnika niewłaściwa	35	11
Śmietnik przepełniony	10	3
Śmietnik niedezynfekowany	14	4
Teren brudno utrzymany	2	0,6
Teren zaśmiecony	6	2
Urządzenia do gier:		
uszkodzone	28	10
połamane	9	3
odrapane z farb	35	12

Z punktu widzenia higieny, ważne znaczenie sanitarne ma prawidłowe usuwanie z domu dziecka odpadów i śmieci. Tymczasem z danych przedstawionych w tabeli III wynika, że nie wszystkie domy dziecka dysponują podwórzem gospodarczym, a lokalizacja i stan techniczny śmietnika budzi zastrzeżenia. W 10 wypadkach, w czasie dokonywania oceny sanitarnej śmietnik był przepełniony, a w 14 niedezynfekowany. Także teren otaczający budynek domu dziecka nie zawsze bywa czysto utrzymany, a nawet niekiedy jest zaśmiecony.

Z uzyskanych informacji wynika, że w większości domów dziecka – w 281 (87%) na terenie działki zorganizowane są place zabaw. Jednakże stan techniczny i utrzymanie urządzeń do gier i zabawy budzi liczne zastrzeżenia, gdyż zdarza się, że urządzenia są odrapane z farb, uszkodzone, a nawet połamane.

Poważne zastrzeżenia budzą także warunki, w jakich żyją dzieci w niektórych placówkach. W niniejszym opracowaniu ograniczono się do przedstawienia wyników oceny

umeblowania i wyposażenia sypialni i pokoi przeznaczonych do nauki, zwracając uwagę również na warunki, w których odbywa się praca uczniów – nauka.

W 80 domach dziecka (24%) wyposażenie sypialni jest niewystarczające, to znaczy nie każdy z wychowanków ma osobną szafkę nocną i krzeselko. W 62 domach (19%) sprzęt w salach sypialnych jest zniszczony, w 54 placówkach (17%) odrapany z farby. Tylko w 88 domach (27%) jest oświetlenie przyłóżkowe, ale w 29 (33%) spośród nich brakuje osłon na lampkach nocnych, a nawet w 10 domach (11%) lampki te są bez żarówek. W 80 domach dziecka (24%) brakuje w oknach sypialni górnych wywietrzników, a w 3 domach dziecka (1%) nie wszystkie sypialnie są dostatecznie ogrzane i w niektórych z nich temperatura jest niższa aniżeli 18–19°C.

Także stan umeblowania pokoi przeznaczonych do nauki budzi zastrzeżenia.

Z uzyskanych danych wynika, że spośród wszystkich 327 domów dziecka – 31 to domy, w których przebywają wyłącznie dzieci malutkie i dzieci w wieku przedszkolnym, a pozostałe 296 – to placówki sprawujące opiekę nad dziećmi w różnym wieku, ale zawsze są wśród nich wychowankowie uczęszczający do szkół.

Spółród domów dziecka, obejmujących opieką wychowanków w wieku szkolnym jedynie w 263 placówkach (88%) są wydzielone pokoje do odrabiania lekcji, przy czym w 1 147 domach dziecka (56%) w jednym pokoju uczy się więcej aniżeli 6–10 wychowanków. W 37 domach dziecka (14%) pokoje te są pozbawione wentylacji grawitacyjnej, a w 9 domach (3%) niedostatecznie ogrzane – temperatura nie sięga 20°C. W 55 domach dziecka (21%), w których są pomieszczenia do nauki brakuje w nich szafek i szuflad przeznaczonych do oddzielnego przechowywania książek i pomocy naukowych. W 59 domach dziecka (22%) meble w pomieszczeniach do nauki są zniszczone, a w 31 domach (12%) odrapane z farby. Oświetlenie naturalne pomieszczeń do nauki w 32 domach dziecka (12%) jest niedostateczne, ale jeszcze gorzej przedstawia się sytuacja z oświetleniem sztucznym. Wyraźnie niedostateczne oświetlenie miejsc pracy stwierdzono w 57 domach dziecka (22%).

Z przedstawionych danych jednoznacznie wynika, że nie we wszystkich placówkach zapewniono wychowankom odpowiednie warunki do nauki, do odrabiania lekcji.

W trakcie prowadzonej oceny różnych elementów, wpływających na warunki zdrowotne w domach dziecka, dokonano także oceny czystości pomieszczeń, w których przebywają wychowankowie, a także czystości ich bielizny i odzieży. Stwierdzono, że w 5 domach (1,5%) pomieszczenia są brudne, niezamiatane, w 11 domach dziecka (3%) brudne są podłogi, w 7 domach (2%) okna i szyby, w 27 domach (8%) drzwi i klosze na punktach świetlnych, a w 12 domach (4%) klosze te są zakurzone. Także czystość zarówno bielizny pościelowej, jak i osobistej wychowanków budzi w pojedynczych domach poważne zastrzeżenia. I tak bielizna pościelowa była brudna w 8 domach (2%), w jednym domu (0,3%) brudne, niestrzepywane były koce. Wychowankowie 6 domów dziecka (2%) nie posiadają własnej bielizny nocnej, a bielizna wychowanków z 4 domów (1%) jest zniszczona lub brudna. Także bielizna osobista wychowanków z 6 domów (2%) jest zniszczona, a nawet wychowankowie 2 domów (0,6%) mają brudną bieliznę.

O nikłej trosce niektórych wychowawców świadczy między innymi fakt, że w 2 domach dziecka (0,6%) odzież wychowanków była nie dostosowana do zmiennej temperatury, a nawet w jednym z domów dziecka (0,3%) zlokalizowanym na wsi, w czasie

dokonywania oceny przez pracowników pionu higieny dzieci i młodzieży odpowiedniej stacji sanitarno-epidemiologicznej, wychowankowie byli brudni i niedomyci.

Z powyższych danych jasno wynika, że troska o wychowanków nie we wszystkich placówkach jest właściwa. Nie zawsze warunki życia w placówce są odpowiednie. Pewnym usprawiedliwieniem są trudności finansowe, z którymi borykają się dyrektorzy placówek. Z uzyskanych informacji wynika, że jedynie dyrektorzy 11 domów dziecka (3%) radzą sobie finansowo z prowadzeniem domu. Pozostali dyrektorzy – 316 domów dziecka (97%) mają poważne trudności i prawie wszyscy, bo 310 (95%) spośród nich korzysta z pomocy sponsorów, otrzymując dary w postaci żywności, odzieży itp., a 260 (84%) także pomoc finansową. W niniejszych badaniach zwrócono także uwagę na bezpieczeństwo wychowanków, żyjących w określonym domu, to znaczy zabezpieczenie ich przed upadkiem z wysokości, jak i zapewnienie warunków do szybkiej ewakuacji w wypadku pożaru.

Stwierdzono, że w 40 domach dziecka (12%) poręcze na klatkach schodowych, jak i w 56 domach (17%) na przejściach nie są zabezpieczone przed zjeżdżaniem po nich dzieci. Jeżeli natomiast chodzi o możliwość szybkiej ewakuacji dzieci w wypadku pożaru to stwierdzono, że 24 placówki (7%), w tym 5 zlokalizowanych na wsi i 19 w miastach, mieści się w budynkach zbudowanych z materiałów łatwopalnych. W 11 placówkach (3%) brakuje wyjść pożarowych przy wszystkich schodach, a w 97 domach dziecka (30%) co najmniej dwóch wyjść ewakuacyjnych z każdego piętra (kondygnacji). W 37 placówkach (11%) wyjścia ewakuacyjne nie są oznakowane, w 25 domach (8%) nieoświetlone, a w 19 placówkach (6%) wyjścia nie są otwierane z zewnątrz.

W 25 domach dziecka (8%) okna w pomieszczeniach przebywania wychowanków są okratowane. Naturalnie nie wszystkie okna były okratowane. Np. w jednej placówce, zlokalizowanej w mieście wojewódzkim, okna były okratowane do połowy wysokości, w innej okratowane były dwie bawialnie, natomiast w innym domu, zlokalizowanym na wsi, tylko część sypialni (6) na parterze.

W 11 domach dziecka, prawie połowie domów, w których są okratowane pomieszczenia, nie ma możliwości szybkiego otwierania krat w wypadku zagrożenia pożarowego. Wśród tych 11 placówek, znajdują się 4 domy otaczające opieką małe dzieci, w wieku niemowlęcym i przedszkolnym. Na pocieszenie należy stwierdzić, że wszystkie domy dziecka zaopatrzone są w gaśnice.

Reasumując, można na podstawie dokonanej oceny zdecydowanie stwierdzić, że warunki życia wychowanków w poszczególnych domach dziecka różnią się znacznie. Prawie wszystkie placówki bez względu na organ prowadzący dom, borykają się z trudnościami finansowymi, jednak niektórzy dyrektorzy domów, jak i pracownicy w nich zatrudnieni, dzięki zapobiegliwości i staraniom potrafili stworzyć swym wychowankom stosunkowo dobre warunki życia. Nieprawidłowości związane ze złym stanem technicznym budynków, z długoletnią eksploatacją obiektów, wymuszają konieczność prowadzenia remontów, co wymaga sporych środków finansowych, ale takie usterki czy nieprawidłowości zaobserwowane w niektórych placówkach, jak nienależyta czystość pomieszczeń, brudna bielizna wychowanków, połamane urządzenia do gier, uszkodzone ogrodzenia itp. wynikają ze zbyt małej dbałości i troski personelu zatrudnionego w domach dziecka, jak i samych użytkowników czyli wychowanków mieszkających w danej placówce.

WNIOSKI

1. Z przeprowadzonej oceny obejmującej wszystkie domy dziecka na terenie kraju wynika, że warunki życia wychowanków w poszczególnych domach różnią się znacznie i w dużej mierze zależą od troski o dobro podopiecznych, jak i zaangażowania w pracę osób w nich zatrudnionych.

2. Stwierdzone nieprawidłowości w stanie sanitarno-technicznym niektórych placówek związane ze złym stanem technicznym budynków, z długotrwałą eksploatacją obiektów, jak i zanotowane nieprawidłowości wynikające z zaniedbań higienicznych użytkowników domów dziecka, uzasadniają konieczność podejmowania bieżących i długofalowych działań, zmierzających do poprawy warunków zdrowotnych w tych placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

E. Polus-Szeniawska

ASSESSMENT OF HEALTH CONDITIONS IN ORPHANAGES IN POLAND

Summary

The reported study was carried out in all orphanages controlled by the health conditions in these homes and inquiry form was evolved which made possible recording of deviations from the required state of hygiene and from the sanitary-technical requirements. In the realization of the study workers of the children and youths hygiene of the sanitary-epidemiological stations were participating. These workers supervised normally these homes in their areas.

Out of 327 homes 93% were run by the state, 6% by the church and 1% by foundations; 30% of the homes were in rural areas, 45% in small towns, and 25% in province capitals. In 1995 these homes housed 16 471 inmates, 8 839 boys and 7 632 girls.

On the basis of the obtained information it could be said that the health conditions varied greatly between these homes, and depended in a high degree on the care shown for the good of the inmates, and on the commitment of the staff. The poor sanitary-epidemiological conditions in certain homes were due to poor technical state of the buildings exploited during many years. Faulty were noted also due to negligence of the users of these homes. It is necessary to undertake current and remote future actions for improving these conditions of orphanages from the viewpoint of hygiene.

PIŚMIENICTWO

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21.02.1994. Dziennik Ustaw nr 41, 28.03.1994. – 2. Rocznik Statystyczny 1995, Rok 55, Warszawa, s. 257. – 3. Poradnik higieny szkolnej. Poznań, WSSE, 1993.

Otrzymano: 1996.11.03